

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051:[37.017:330.16

DOI: 10.31499/2307-4914.1(21).2020.210247

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Чучаліна Юлія, викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-5350-8236

E-mail: julia.chuchalina@gmail.com

У статті акцентовано увагу на одній із проблем підготовки якісного фахівця сучасної школи – підготовці майбутнього вчителя початкових класів до економічного виховання молодших школярів у контексті глобалізаційних процесів. Автор наголошує на значному розриві між реальним станом речей у закладі загальної середньої освіти, закладі вищої освіти та викликами сьогодення, відсутність узгодження між якими не дозволяє забезпечити економічну складову фахової підготовки майбутнього педагога.

Ключові слова: економічна освіта, економічне виховання, підготовка вчителів початкових класів, економічна грамотність, інтегрований курс, самоосвіта, молодші школярі, студенти.

FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING FOR PUPILS ECONOMIC UPBRINGING

Chuchalina Yuliia, Trainee Teacher at the Department of Professional Methodologies and Innovative Technologies, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-5350-8236

E-mail: julia.chuchalina@gmail.com

The paper focuses on one of the issues of training highly qualified specialists of the modern school, that is, training future primary school teachers for the economic upbringing of younger pupils in the context of globalization processes. The author emphasizes the significant gap between the real state of affairs in general secondary education, higher education institution and today's challenges, as well as the lack of coordination between them, which does not allow one to provide the economic component of professional teacher training.

There appears to be a need to cultivate economic consciousness and thinking, as well as to ensure initial economic training of pupils. Such qualities as entrepreneurship, responsibility, organization and thrift are of great importance. Economic education as a socially valuable quality allows one to use time rationally, creates conditions for raising interests in high-performance and efficient work, helps calculate the family budget properly and manage the household. Economic culture as an integral part of general culture should be cultivated from early years in school.

Primary school teachers play an essential role in solving this particular issue. Their purposeful training depends on the quality of training and upbringing of young people, as well as full inclusion in life and effective work under modern conditions of social development.

Thus, one can conclude that professional training of future primary school teachers is not focused on the development of economic knowledge in younger pupils. In this case, economic self-study presented to younger pupils based on their life experience is likely to have negative results since it does not offer pupils different approaches to solving this or that issue. The introduction of primary school counselling, didactic and economics in the curricula for training future primary school teachers should have a positive impact on their expertise and ability to provide quality education and upbringing of pupils.

Keywords: economic education, economic upbringing, primary school teachers training, economic literacy, integrated course, self-study, younger pupils, students.

Сьогодення сучасного світу характеризується новим етапом – глобалізацією, епохою всебічної інтеграції людства в єдиному просторі інформації та комунікацій, перетворення всієї планети в загальний економічний ринок. Глобалізація висуває високі вимоги до конкурентоспроможності національної економіки, що не обмежується здатністю країни досягти та підтримувати високі темпи економічного зростання, акцент робиться вже не стільки на матеріальні товари і послуги, скільки на інтелектуальний потенціал. Економічний рівень країни та її конкурентні позиції у світі передусім залежать від людського капіталу. Вирішенню цього завдання сприяє система освіти, тому що багато в чому саме школа готує людські ресурси як основний фактор забезпечення конкурентоспроможної економіки. Джерелом прибутку все частіше стають знання, інновації та способи їх практичного застосування. Новий тип економічного розвитку викликає необхідність для працівників будь-якої сфери кілька разів упродовж життя змінювати професію, постійно підвищувати свою кваліфікацію. Сфера освіти істотно перетинається в інформаційному суспільстві з економічною сферою, а освітня діяльність стає найважливішим компонентом його економічного розвитку, чинником подолання відсталості. Тому одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти є економічне виховання школярів. У школах країни попит на вивчення економіки зростає, розвиваються і функціонують різноманітні форми додаткової соціально-економічної освіти учнів. Забезпечення економічної освіти у шкільному курсі допомагає майбутньому поколінню розвинути економічне мислення та економічну культуру, забезпечити більшу соціальну мобільність і рухливість порівняно з попередніми поколіннями.

Вирішення цього завдання можливе лише за умови розроблення відповідної навчальної програми і навчальних планів, наявності в школі педагогічних кадрів, які теоретично і практично володіють основами економіки, методикою економічної освіти і виховання учнів. Світовий досвід переконливо доводить, що основи ділових якостей підприємця, економічна грамотність і культура поведінки особистості в умовах ринкової економіки закладаються в дитинстві.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення у працях, присвячених питанням економічного виховання дітей у школі (Н. А. Побірченко, О. С. Падалка, І. С. Сасова, О. Т. Шпак). Зокрема, Н. А. Побірченко розробила програми щодо розвитку схильностей до підприємницької діяльності молодших школярів, розвитку економічного мислення дітей дошкільного та шкільного віку, навчальні посібники та зошити з економіки для дітей початкової школи. О. С. Падалка у своїх працях акцентує увагу на потребі економічного виховання впродовж усього шкільного навчання.

Метою нашої розвідки є обґрунтування педагогічних умов і засобів, що забезпечують ефективну підготовку студентів педагогічних університетів – майбутніх учителів початкових класів до економічного виховання учнів.

Проблема формування економічної свідомості і мислення, необхідність здійснення початкової економічної підготовки поставлені самим життям. Велике значення набувають такі якості, як підприємливість, відповідальність, організованість, ощадливість. Економічна освіченість як соціально ціннісна якість дозволяє раціонально використовувати час, створює умови зацікавленості у високопродуктивній, ефективній праці, допомагає правильно розрахувати сімейний бюджет і раціонально вести

домашнє господарство. Виховання економічної культури як складової частини загальної культури особистості необхідно здійснювати з перших років навчання в школі [1, с. 30].

У вирішенні цієї проблеми особливе місце і роль належать учителю початкових класів. Від його цілеспрямованої підготовки залежить якість навчання та виховання молоді, повноцінне включення в життя й ефективну трудову діяльність у сучасних умовах суспільного розвитку.

Проблемі економічного виховання молодших школярів в українській педагогіці присвячено чимало праць. Акцентуємо: саме проблемі економічного виховання молодших школярів! Головний висновок: на вивчення економіки в початкових класах у більшості шкіл не відведено спеціального навчального часу (ні в контексті вивчення інших навчальних предметів, ні як окремого навчального предмету), а рівень економічної освіти школярів не відповідає сучасним вимогам. Витоки такої невідповідності беруть початок у радянській добі, коли з усіх проблем економічного життя виховували бережливе (економне) ставлення до предметів побуту та ін., бо економіка країни завжди була стабільною і тільки зростала. Очевидним є той факт, що таке «зростання» стало першою причиною руйнування колишньої імперії, а люди, які не навчилися економічній грамотності в школі, у 90-ті роки ХХ століття змушені були у кращому разі займатися перепродажем.

Ці роки для української школи позначені увагою педагогів-науковців, які пропонують різні підходи до отримання на різних ланках шкільної освіти бодай елементарних економічних знань. Зокрема, Н. А. Побірченко розробила програми «Розвиток схильностей до підприємницької діяльності у молодших школярів» (1995) [6]; «Проектування наступності в розвитку економічного мислення дітей дошкільного та шкільного віку» (1999) [5]; навчальні посібники «Зошит з економіки. 1–3 класи» (1998) [4] «Економіка для дітей» (1999) [3] та ін.; О. С. Падалка акцентує на потребі економічного виховання впродовж усього шкільного навчання [1].

Початок ХХІ ст. ознаменувався новими теоретичними розробками І. С. Сасової, О. С. Падалки, О. Т. Шпака, Н. Слободянюк, В. О. Дідух та ін. Однак поставлений в окремих школах експеримент не набув загальноукраїнського поширення, а викликав нові спроби, нове бачення цієї проблеми. «Економічно-педагогічний» хаос в українській школі початку ХХІ ст. засвідчив тільки те, що формування економічної культури учнів носить стихійний характер, а відсутність у стандарті для початкової школи освітньої галузі «Економіка» породжувала появу низки авторських програм, більшість із яких не відповідали дидактичним вимогам, не маючи нічого спільного з навчальним предметом «Економіка / Основи економічних знань». Зрозуміло, що за таких умов різним є економічне виховання в міських і сільських школах. Якщо вчителі міста намагаються проводити позакласні заходи, залучаючи для цього представників фінансових установ, влаштовують для учнів екскурсії в ці установи, то сільська школа економічне виховання втілює узуально-прагматично: виростиш – продаси – отримаєш гроші, тобто суттєво інтегрує економічне виховання у трудове, а часто і включаючи його в останнє. Такий набір заходів, таке розуміння не кращим чином позначається на розумінні молоддю специфіки економічного життя індивіда, сім'ї, колективу, країни. Очевидно, вирішення цієї проблеми вимагає підготовки нового фахівця, здатного самостійно чи в контексті того чи того навчального предмета запропонувати учням

економічні знання. Саме тому підготовка майбутніх учителів початкових класів з питань економічного виховання школярів є однією з найважливіших проблем сучасної системи педагогічної освіти [2, с. 18].

Проблемі підготовки такого фахівця, на жаль, уваги приділено значно менше. Це незважаючи на те, що 1991 року захистив спеціальне дослідження «Підготовка студентів педагогічних вишів до економічного виховання школярів» О. С. Падалка [2]. Автор зосередив увагу переважно на підготовці майбутніх учителів до економічного виховання школярів середньої та старшої шкільної ланки. Проте вже понад двадцятип'ятилітній висновок науковця про стан навчання у виші залишається актуальним і нині: «У практиці організації навчально-виховного процесу вишу недостатньо реалізуються цілісність і функціональний взаємозв'язок трудової та економічної підготовки студентів. Цілісність порушена у змісті програм і навчально-методичних посібників. Безсистемно розподілений чи взагалі відсутній матеріал, що торкається навчальних тем з організації виробничої праці, розвитку економічних відносин, недостатньо витримана наступність в економічній освіті за всі роки навчання в педвиші» [2, с. 4].

Спостереження за освітнім процесом сучасного педагогічного вишу дозволяє стверджувати, що основними завданнями вчителя початкових класів, реалізація яких забезпечує ефективність педагогічного керівництва економічною освітою учнів, а отже, і завданнями приведення у відповідність до сучасних вимог підготовки вчителя, його професійної готовності до економічної освіти молодших школярів, є: а) володіння педагогом основами економічних знань; б) знання вчителем методики економічної освіти, що передбачає чітке уявлення мети, завдань і змісту, володіння методами здійснення економічної освіти, знання основних напрямків і форм його організації; в) володіння способами діагностування та виявлення рівня економічної освіченості і вихованості; г) об'єднання зусиль педагогів, батьків, громадськості, засобів масової інформації; д) вирішення задач економічної освіти в системі загальноосвітньої школи з урахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей. Однак аналіз навчальних планів засвідчив відсутність спеціальних економічних дисциплін чи інтегрованих економіко-математичних чи -педагогічних курсів [6, с. 34].

Для з'ясування окремих аспектів проблеми ми провели анкетування студентів факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. В анкету були включені запитання: 1. Чи необхідно, на Вашу думку, проводити економічне виховання в початкових класах? 2. З якого віку, на Вашу думку, необхідно розпочинати економічне виховання? 3. Чи достатньо у Вас знань і вмінь для проведення економічного виховання? 4. Чи важлива економічна самоосвіта для вчителя початкових класів? 5. Що б Ви запропонували для економічного виховання молодших школярів?

Результати виявилися не зовсім очікуваними. Зокрема, на перше запитання 34,3 % студентів відповіли, що не бачать необхідності вивчати економіку в початковій школі, мотивуючи це тим, що молодші школярі не розуміють економічних засад. Більшість відповідей містили загальні фрази, що не розкривають значущість реалізації саме цього напрямку освіти молодшого школяра для його особистісного розвитку. Розпочинати економічне виховання, на думку студентів, доцільно з 5 класу (52,8 %), коли відбувся перехід в інший віковий діапазон, відбулося своєрідне дорослішання.

Усупереч першому йде відповідь на третє запитання: 78,6 % студентів визнали, що в них достатньо знань для здійснення економічного виховання молодших школярів, але займатися самоосвітою з економічної освіти вони не будуть, оскільки це не є магістральним напрямком закладів середньої освіти.

Звертає на себе увагу те, що 21,7 % студентів вважають за доцільне розпочинати економічне виховання в початкових класах. Це не обов'язково мають бути фахові глибинні знання з економіки, а має бути система урочних тем і позакласних заходів, де молодшим школярам у доступній формі розповідатимуть про відомих людей, які через побудову економічної стратегії досягли таких висот. До речі, студенти пропонували долучати й казки як народні, так і літературні.

Заслугове схвалення пропозиція студентів впровадити спеціальний курс з економічної грамотності, що мав би практичну спрямованість і давав можливість кожній дитині отримати уявлення про гроші, фінанси сім'ї, управління бюджетом сім'ї. Для засвоєння курсу передбачено різні види дослідницьких і творчих робіт, ігри, що моделюють життєві ситуації.

Основною метою економічної освіти і виховання молодших школярів є формування початкових економічних знань, необхідних у практичній діяльності. Реалізація мети курсу здійснюється при вирішенні таких завдань:

- формування в учнів уявлення про економіку як сферу діяльності людини, пов'язану з потребами і доходами;
- освоєння найпростіших прийомів економічного вибору;
- оволодіння елементарними економічними розрахунками;
- виховання ощадливості, акуратності, відповідальності за доручену справу;
- уміння доводити розпочату справу до кінця;
- раціонально використовувати різні ресурси;
- дбайливо ставитися до особистого, сімейного, шкільного та іншого майна [1, с. 31].

На думку студентів, у процесі економічного виховання у молодших школярів вироблятимуться вміння планувати, організовувати, контролювати, економити час, раціональні прийоми навчальної та позакласної діяльності. Основа цих умінь проявляється в самоорганізації і в саморегуляції діяльності. Єдність усіх компонентів (знання, розподіл і переключення уваги, навички сприйняття, мислення, самоконтролю та ін.) у структурі вміння визначається взаємодією мети (уявлення про можливий кінцевий результат діяльності) і умов. Учні отримують уявлення про різні поняття економічної сфери: праця, продукція, товари, послуги, власність, майно, багатство, культура, економіка, господарство, комунальні послуги, ощадливість, економність, домашнє господарство, шкільне господарство, потреби сім'ї, бюджет сім'ї. Обов'язковою умовою студенти назвали вправління у проведенні такого курсу під час свого навчання, аби можна було запропонувати різні варіанти залежно від економічних умов регіону, у якому працюватимуть по завершенні навчання [4, с. 37].

Не менш важливим є бачення логіки міжпредметних зв'язків: на переконання студентів, економічні знання найтісніше пов'язані з вивченням математики та «Я і Україна», проте заслугове на увагу бачення того, що знання будь-якого предмета, що згодом можуть перерости у знання глибинні, наукові, можуть бути товаром. Саме кризь

призму цього молодших школярам легше пояснити економічну складову життя Білла Гейтса, Стіва Джобса та ін.

Отже, можемо констатувати, що підготовка майбутніх учителів початкових класів мало орієнтована на формування економічних знань молодших школярів. У такому разі економічна самоосвіта, презентована молодшим школярам у потрактуванні педагога з опертям на власний життєвий досвід, матиме негативні наслідки, оскільки не пропонуватиме учням різних підходів до вирішення того чи того питання. Включення в навчальні плани підготовки майбутніх учителів початкових класів курсу, що інтегрував психологію молодшого школяра, дидактику, економіку, позитивно позначилося б на фаховості педагога та його здатності здійснювати якісне навчання й виховання учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Падалка О. С. Економічне виховання в школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1998. № 2. С. 29–32.
2. Падалка О. С. Подготовка студентов педагогических вузов к экономическому воспитанию школьников: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Киев, 1991. 22 с.
3. Побірченко Н. А. Економіка для дітей: посібник. Київ: Знання, 1999. 74 с.
4. Побірченко Н. А. Зошит з економіки. 1–3 класи: посібник. Київ: Освіта, 1998. 40 с.
5. Побірченко Н. А. Проектування наступності в розвитку економічного мислення дітей дошкільного та шкільного віку: програма. Київ: Преса України, 1999. 45 с.
6. Побірченко Н. А. Розвиток схильностей до підприємницької діяльності у молодших школярів: програма. Київ: Преса України, 1995. 42 с.

REFERENCES

1. Padalka, O. S. (1998). Ekonomichne vykhovannia v shkoli. *Trudova pidhotovka v zakladakh osvity*, 2, 29–32 [in Ukrainian].
2. Padalka, O. S. (1991). Podgotovka studentov pedagogicheskikh vuzov k jekonomicheskomu vospitaniju shkol'nikov. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Russian].
3. Pobirchenko, N. A. (1999). Ekonomika dlia ditei. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
4. Pobirchenko, N. A. (1998). Zoshyt z ekonomiky. 1–3 klasy. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
5. Pobirchenko, N. A. (1999). Proektuvannia nastupnosti v rozvytku ekonomichnoho myslennia ditei doshkilnoho ta shkilnoho viku: prohrama. Kyiv: Presa Ukrainy [in Ukrainian].
6. Pobirchenko, N. A. (1995). Rozvytok skhyl'nostei do pidpriemnytskoi diialnosti u molodshykh shkoliariv: prohrama. Kyiv: Presa Ukrainy [in Ukrainian].